

ארבעה ערכים אשונה

הרב משה רייס

(המודיע, כ"א באד"א תשנ"ה)

מימים ימימה נודעו החודשים אדר וניסן כחודשים של גאולה ושל ניסים. האימרה שנאמרה בגמרא "משנכנס אדר מרבין בשמחה", מתפרשת על ידי רש"י בנימוק: "ימי ניסים היו לישראל פורים ופסח", וכיון שחודשים אלו טובעים בחותם של ניסים ושל ישועות ראוי להקביל את פניהם בשמחה.

ייחודיותם של חודשים אלו מוחלטת בפועל בקריאת ארבע הפרשיות, שחז"ל תיקנו לקרותן בנוסף לפרשיות השבוע. בשבת המבשרת את כניסת חודש אדר אנו קוראים את פרשת "שקלים" בשבת הסמוכה לפורים אנו קוראים את פרשת "זכור", ולאחר הפורים קוראים אנו את פרשיות "פרה ו"החודש", המבשרות את מועד חודש ניסן הממשמש ובא.

הסיבות ההלכתיות למקרא ארבע פרשיות אלו נתבארו בדברי הפסוקים, וכפי שניסח בתמציתיות ה"משנה ברורה" הראשונה היא פרשת שקלים, לזכרון מצות מחצית השקל... שהיו מחוייבים ליתן ללשכה לקרבן התמיד בכל שנה. השניה היא פרשת זכור, לזכור מעשה עמלק, וקורין אותה בשבת שלפני פורים, לסומכה למעשה המן שהיה מזרע עמלק... השלישית היא פרשת החודש, שכן היה שריפתה במדבר סמוך לניסן, כדי להזות בה את ישראל באפר החטאת... כדי שהיו טהורים ויוכלו לעשות הפסח בזמנו... הרביעית - פרשת החודש, בשבת הסמוך לראש חודש ניסן, כדי לקדש חודש ניסן, דכתיב בתורה: "החודש הזה לכם ראש חודשים"..." (סימן תרפ"ה)

לפי הסבר זה לפנינו ארבע פרשיות, שאין בינן לבין עצמן זיקה כלשהי. הרי לכאורה לא קיים קשר ענייני בין מצות השקלים לבין מצות מחיית עמלק או שריפת פרה אדומה. ורק במקרה הן נדמנו לפונדק אחד, לחודשים אדר וניסן. אולם בעל חידושי הרי"ם (דבריו צוטטו ב"אמרי אמת", שקלים תרע"ז, ועוד) היה אומר שלא במקרה פרשיות אלו מכוונות כנגד "ארבע לשונות של גאולה", לאמור כשם שיציאת מצרים התאפיינה בארבע שלבים, כל אחד מתקדם יותר מקודמו, גם לדורות, יהודים חווים את חוויות הגאולה ומתעלים בשלבי התקדמותה, באמצעות קריאת פרשיות אלו.

דברים אלו של ה"חידושי הרי"ם", אם כי הם מעולפים ברזי הסתר, מכל מקום כמין הד להם ניתן למצוא בתלמוד הירושלמי (מגילה כ"ו, ב') שם שנינו שבין ארבעת הפרשיות חלות שבתות של "הפסקה" אחת או שתיים: "הפסקה" כזו יכולה לחול בין "שקלים" ל"זכור" או בין "זכור" ל"פרה" אולם בין "פרה" ל"החודש" אין מפסיקין. והן צמודות זו לזו. הירושלמי נותן סימן לדבר מארבע הכוסות שאנו שותים בליל הסדר, שאין להפסיק בשתייה בין הכוס השלישית לרביעית, וכמו כן בקריאת הפרשיות אין להפסיק בין השלישית לרביעית.

על יסוד אימרה זו כתב ה"פרי צדיק" (פרשת פרה, ה)

ובודאי אין דברי הירושלמי נאמרים רק לסימן בעלמא, רק מפני שבעצם המה שורש אחד, ענין קריאת הד' פרשיות עם הד' כוסות, שהם כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמרו במצרים: והוצאתי, והצלת, וגאלתי ולקחתי.

ברוח זו יובנו גם דברי רבי אליעזר הקליר בפיוטו (למוסף של שבת פרשת החודש) "ארבעה ערכים אשונה, זכור מסות פרחי שושנה", לאמור, אשנן את עניינן של ארבע הפרשיות, כדי לספר ולזכור את הנסיונות, הניסים והנפלאות שנעשו לעם ישראל. הוי אומר שענין ארבע הפרשיות כולן, הוא לא רק תזכורות למצוות השקלים, מחיית עמלק וכו' אלא שכל אלו מציינים ציוני דרך בנתיבי הניסים והגאולה.

קדמונים הסבירו כמו כן כי שורש הגאולות הוא בנפשו של אדם פנימה, בבחינת "קרבה אל נפשי גאלה". גאולת כלל ישראל בנויה, מצמחת ועולה מרובות אלפי אבני בנין גאולת נפשות היחידים, וראוי לתת את הדעת לפרטים המצטרפים יחדיו למסכת הכוללת של הגאולה.

פרשת "שקלים" כנגד "והוצאתי"

שלב ראשון בדרך אל הגאולה הוא "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", ולאור האמור בזה, המקביל לכך בפרשיות הגאולה הוא פרשת "שקלים".

בהיות ישראל במצרים הם היו בשפל המדרגה מבחינה רוחנית. כלפי חוץ נדמה היה לרגע שטושטש ההבדל בינם לבין אנשי מצרים, הגרועים שבאומות: מעשי ארץ מצרים היו לסמל ולמופת למעשי אותם אלה שכמעט איבדו את צלם אנושיותם. בשביל צאצאי אברהם, יצחק ויעקב היתה עצם השהות בנבכי טומאת מצרים, צריכה לעורר רגשות של גועל. אך לא כן היה, הגלות סימאה כל כך את עיניהם וליבם של ישראל עד שהסכינו למצבם שם, וכתוצאה מהשלמה זו, השלימו ישראל גם עם מצב העבדות שהיו שרויים בו.

על רקע זה לא ניתן היה להצעים אל הגאולה. הפתח הראשון אל גאולתם היה צריך להיות כאשר יקוצו במצרים ובכל התכנים הקשורים בה. על שלב ראשון זה הבטיח הקב"ה את סיועו: "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים". היתה זו הבטחה שברגע מסויים ישראל יפסיקו לחוש בנוח מן המצרים ומתעבותיהם, ויבקשו להשתחרר מן השעבוד אליהם ברוח ובגוף.

השלב המקביל לכך בגאולת נפשותיהם של ישראל הוא המקרא בפרשת שקלים על המשתמע ממנו. על קריאת פרשה זו נאמר במדרש (תנחומא, כי תשא, ג) שאודותיה הבטיח הקב"ה למשה רבינו:

חייך, כשם שאתה עומד עכשיו ונותן להם פרשת שקלים, ואתה זוקף את ראשך, כך בכל שנה ושנה כשקוראין אותה לפני, כאילו אתה עומד שם באותה שעה וזוקף את ראשך.

זקיפת הראש של ישראל הרבה פנים לה, מכללם מה שכתב ה"אמרי אמת" (כי תשא, תרע"א): "כשאדם הוא בזקיפת קומה, הרי הוא דומה למלאכי השרת". דבריו אלו מיוסדים על מאמר חז"ל (חגיגה ט"ז, א): ששה דברים נאמרו בבני אדם: שלושה כמלאכי השרת ושלושה כבהמה שלושה כמלאכי השרת - יש להם דעת כמלאכי השרת ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת... הוי אומר שזקיפות הקומה מציינת את הגברת היסוד הרוחני שבאדם על היסוד הבהמי שבו זה אמנם מהווה אבן היסוד לגאולת נפשו של היחיד.

גם מן הבחינה של ההשלמה עם השעבוד הגופני שהיה במצרים, זקיפות הקומה אמורה לשים קץ להסכמה זו. המהר"ל מפראג בביאורו "דרך חיים" (לאבות פרק ג', משנה יד, בענין "חביב אדם שנברא בצלם") מסביר את עובדת היות האדם מהלך זקוף כסמל לתכונתו שהוא עצמאי, באין עליו מרות של אחרים:

שבריאנו של אדם בזקיפה ולא כמו שאר בעלי חיים הולכי שחוה, כי מי שהוא הולך שחוה הוא מורה על שיש עליו אדון, ולפיכך הולך שחוה, כמו עבד שהולך שחוה לפני אדון שלו.

למדנו איפוא שתופעת היות האדם זקוף מלמדת על תכונתו הבסיסית שהוא שואף להיות חופשי משעבוד לאחרים.

כאמור, במצרים לא היה המצב כזה. שם התרגלו ישראל לעבדותם עד שכמעט היו סבורים שזהו מצבם הטבעי. לפיכך השלב הראשון בדרך לגאולתם היה זקיפת ראשיהם, שיבעטו בעבדותם ובשעבודם המשפיל.

צדיקים אמרו עוד שזהו גם תוכנה של פרשת השקלים הקובעת: "כי תשא את ראש בני ישראל לפקודיהם ... זה יתנו כל עובר על

הפקודים, מחצית השקל". כל עניינה של פרשה זו מורה על דבר רוממותם של ישראל. הרי כלל גדול אמרו חכמים (ביצה ג, ב) כי

כל דבר שבמנין, בשל החשיבות הנודעת לו, אינו בטל. זו אכן היתה המטרה שבמצות מנין העם, להעלות את קרנם ולהחשיבם.

בהקשר לכך נוסף עוד את דברי הרבי ר' חנוך מאלכסנדר זצ"ל שהעיר כי עצם המילה "שקל" מתורגמת מארמית במובן של לקיחה והרמה, ולמדנו מכאן כי הסמל המרכזי שבקריאת פרשת "שקלים" הוא הבלטת רוממות ישראל.

פרשת "זכור כנגד "והצלת"

מכאן נעבור לפרשת "זכור", היא הפרשה השניה שבארבע הפרשיות, שכאמור היא המקבילה לשלב של "והצלת"

עמלק הוא לא רק שמו של העם שהיה הראשון שהעז להילחם בישראל כאשר אך יצאו ממצרים. עמלק הפך לסמל של רשעות ורוע. מלחמתו של עמלק בישראל לא הצטמצמה במה שביקש לצנן את ישראל מהתלהבותם לעבודת הבורא ובמה שביקש להכשילם במקרי טומאה.

לדברי ה"עבודת ישראל", זהו המקור למה ששגור בפי העם לכנות אדם רשע בתואר עמלקי, באשר אכן כל רשע וחטא יש בהם שמץ מכוחו של עמלק. לאור זאת הצו המקודש לאבד זכרו של עמלק משמעותו להכריז מלחמת חורמה על היצר הרע ושותפיו שבכל עת.

דהנה לא זו בלבד שזרע ישראל הם מצווים על מחייית עמלק, שהוא זרע עשו, אלא דכל איש מישראל צריך למחות חלק רע המכונה בשם "עמלק" אשר טמון בליבו.

אכן, מהשעה שהאדם מקבל על עצמו בכנות להכרית כל זכר של עמלק ושל עמלקיות, מובטח לו סיוע מן השמים במאבקו, ועל זה הומזת ההבטחה: "והצלת אתכם מתחת סבלות מצרים". ה"בית ישראל" זצ"ל היה אומר שהבטחת הצלה זו, היא האמורה, בפרשת היציאה לקרב (דברים כ"ג, ט"ו): "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחנך להצילך ולתת אויבך לפניך". זו הסייעתא דשמיא המובטחת לכל המכיר בעובדה שיצר הרע שונא לו ומבקש את נפשו והוא מחליט בתוקף לקדש עליו מלחמה.

מה נפלאו הדברים שכתב ה"בית ישראל" (ויקרא זכור, תשי"א):
והגיד כ"ק אאז"ל בשם ה"חידושי הרי"ם" ז"ל שהד' לשונות של גאולה כנגד הד' פרשיות. ולשון השני "והצלת", וזה כנגד עמלק, "להצילך". ומקודם "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים", שלא יוכלו לסבול טומאת מצרים, ואחר כך "והצלת".
וכתיב "אוהבי ה' שנאו רע", זה "והצאתי", ואחר כך: "שומר נפשות חסידיו מיד רשעים יצילם", זה "והצלת".

פרשת "פרה" כנגד "וגאלתי"

לאחר שזוכה האדם למאוס את טומאת מצרים וכל הכרוך בה, ולאחר שהוא מכריז על מלחמה בלתי מתפשרת בעמלק ובנושאי כליו, הוא מתעלה אל שלב הטהרה המסומל בפרשת "פרה" ובמקביל בלשון הגאולה של "וגאלתי".
עיקרה של טהרה מתבטאת בהתחברות אל המקור הטהור. מי המקוה המטהרים מסמלים את מצב הבראשית של העולם, כאשר רוח אלוקים ריחפה על פני המים, עוד בטרם היות אדם על פני האדמה. כאשר האדם בא כל כולו אל תוך מי המקוה הללו, עד שאפילו שיערה אחת ממנו אינה נשארת מבחוץ, הריהו כמתבטל בתוכם, וזו היא טהרתו.

בנדון זה כתב בעל ה"חינוך" (מצוה קע"ג)

ובטעם המים שיטהרו כל טמא, אשוב על צד הפשט, כי הענין הוא כדי שיראה האדם את עצמו אחר הטבילה כאילו נברא באותה שעה כמו שהיה העולם כולו טרם היות בו האדם ...

במסגרת דיני טומאה וטהרה מצינו גם טומאות חמורות שאפילו מי מקוה אינם מועילים בשביל להיטהר מהן, וזקוקים לטבול במי מעין על מנת להיטהר זוהי צורה מקורית עוד יותר של מים חיים שלא נשתנו מכמות שנבראו ונשארו בצביונם המקורי.
זה גם תוכן עניינה של פרה האדומה. טהרתה של זו מתבצעת לאחר שהיא נשרפת ובטלה מן העולם ואפרה מעורב במים חיים, דהיינו במי מעיין שנובעים ממקורם. כיון שעניינה של הטהרה מקופל בהתבטלות המוחלטת ובבקשת החזרה אל המקור הטהור, זו כלולה בביור בלשון "וגאלתי".

המושג "גאולה" משמעותו קירבה מחודשת אל המקור הטבעי, בניגוד ל"גלות" שמשמעותה הינתקות ממקור זה. זה פשר הענין שאמרה התורה (ויקרא כ"ה, כ"ד) שבשנת היובל "בכל ארץ אחוזתכם גאולה תתנו לארץ", לאמור, שהקרקעות יחזרו לבעליהן המקוריים. באותה מידה גם כשתפוצות ישראל שבים לארץ ישראל מגלותם בנכר, זוהי גאולה עבורם, ועל כך נאמר "וגאלתי".
לאור זאת מובנת היטב ההקבלה בין הטהרה המסומלת בפרשת "פרה" לענין הגאולה, באשר מכנה משותף לשניהם והוא השיבה למקור, לאחר ההתרחקות ממנו.

פרשת "החודש" כנגד "ולקחתי"

אכן תכליתה של גאולת מצרים לא היתה היציאה מבית העבדים, אלא העמידה למרגלות הר סיני בעת קבלת התורה. על כך העיד הקב"ה בלשון הרביעית שמארבע הלשונות של הגאולה, באומרו: "ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לאלוקים". זה היה השיא שבתהליך הגאולה.

זו היה פיסגת גאולה מצרים וזו היתה כל תכלית קיומו של עם ישראל, להיות לעם סגולתו של הקב"ה, כממלכת כהנים וגוי קדוש. בשביל מטרה נשגבת זו כדאית היתה יציאת מצרים על שרשרת הניסים שהיו במהלכה.

שלב זה מקביל בהחלט ל"החודש הזה לכם" שהיא המצוה הראשונה שבה נצטוו ישראל, ושהיה מקום לומר שראוי שבה תפתח התורה את דבריה (כמבואר ברש"י בתחילת פרשת בראשית). הכניסה לעול המצוות היא המסמלת את היותנו לעם ה' ונחלתו, וכפי שהעידה התורה (דברים כ"ו, יח) "וזה האמריך... להיות לו לעם סגולה... ולשמור כל מצוותיו". ה"אתה בחרתנו מכל העמים" מתבטא בכך ש"קדשתנו במצוותיך וקרבתנו מלכנו לעבודתך".

דור יוצאי מצרים אמנם השכילו להבין שזו כל מטרתם בעולמם, ולכן הצהירו פה אחד "נעשה ונשמע". זו היתה הצהרת האמונים הגדולה של העם כלפי קונם ובה הוכרז כי אין לישראל דבר נעלה יותר מאשר הדביקות באלוקים. כל זאת מצד העם, המוכן לבטל כל רצונותיו ולהכניע עצמו כליל לפני רצון ה'. במקביל גם הקב"ה הודיע שיבטל מפני ישראל את כל חוקי הסבירות המקובלים. ודברי ימיהם יתנהלו במסלול ניסי מובהק, כיאה ל"חלק ה' - עמו". מכאן ואילך כל ההיסטוריה היהודית תימצא תחת הרושם של: "אתם עדי נאום ה'"

גם אם לא תמיד שפר מצבם של ישראל מכל מקום לעולם אינם אבודים באשר אינם עזובים מבוראם. גם זאת נרמז במצוה הראשונה שבה נצטוו ישראל היא מצות קידוש החודש. חודשיהם של ישראל נקבעים וגם מתקדשים על פי מולדות הלבנה, ובכך גנזה המשמעות הנפלאה "עטרת תפארת לעמוסי בטן שהם עתידים להתחדש כמותה, ולפאר ליוצרים על שם כבוד מלכותו". העובדה שנלקחנו להיות עם ה' היא שטבעה בנו את סגולת ההתחדשות וסגולה זו כוחה יפה גם מבחינה איכותית, לבל נשקע בשיגרה ובחלודה המקיפה תבל ומלואה. אמנם אומות העולם מצויות במסגרת כללית נוקשה וכובלת שעליה נאמר (קהלת א', ט) "אין כל חדש תחת השמש", אולם עם ישראל מתנשא אל למעלה מן השמש, הוא המקום שבו, אדרבה, לעולם אין ישן. זהו המסלול המרומם שבו מצויה ההתחדשות האיכותית המתמדת, בבחינת "החודש הזה לכם".

אלו הן ארבע התחנות הראשיות בדרך אל הגאולה. כך היה בגאולת מצרים, וכך גם בגאולה העתידה. לפיכך יש להתעמק בעקרונות אלו ולהסיק מהן מסקנות מעשיות, וכאשר "ארבעה ערכים אשננה, ספור מאת פרחי שושנה", נוכל לקוות ולהוחיל שגם הקב"ה ייטיב עמנו, וכאשר שמענו כן יחיש נא את גאולתנו במהרה.

השוואה בין ארבע כוסות לארבע פרשיות

ארבע כוסות

ניתן להפסיק בין כוס ראשונה לשניה, שניה לשלישית, אך לא בין שלישית לרביעית.

עמ"י במצרים היו שקועים בשעבוד ובטומאה עד שלא חשו בהם "והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים" - שבעצמכם תמאסו במצרים ובמהותה ותרצו לפרוק מעליכם את השעבוד ולהתרום מעל תועבת מצרים.

"והצלתי אתכם" זו הסייעתא דשמיא המובטחת למי שרוצה לקדש מלחמה על טומאת מצרים.

"וגאלתי" - גאולה היא חזרה אל המקור, "גאולה תהיה לארץ - חזרת הקרקעות לבעליהן. גאולת ישראל - חזרתם למלכות ה' ולארץ ישראל.

"ולקחתי אתכם לי לעם" - במתן תורה, אז הגיעו עמ"י לתכליתם - להיות עם ה'.

ארבע פרשיות

ניתן להפסיק בין פרשיה ראשונה לשניה, או בין שניה לשלישית אך לא בין שלישית לרביעית (לא בין "פרה" "לחודש")

שקלים - שאתה עומד ונותן להם פרשת שקלים, ואתה זוקף את ראשן" - זקיפת הראש היא ביטוי לפריקת עול. "שקל" - לשון לקיחה והרמה וגם מנין הוא ביטוי לחשיבות ורוממות

זכור - עמלק - סמל הרוע, מחית עמלק היא המלחמה ביצר הרע של כל אחד ואחד.

פרה - טהרה היא התחברות אל המקור. היא נעשית באמצעות מים המסמלים את מצב הבראשית של העולם, אפילו טרם הבראו כאשר רוח א' מרחפת ע"פ המים.

החודש - מצוה ראשונה שנצטוו בה ישראל, מסמלת את היותנו לעם ה'. גם התחדשות הלבנה, היא ביטוי ליכולת ההתחדשות האופיינית דוקא לעם ה'.